

КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК ЮРИДИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ

**МИЛИЦИЯНЫН ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ Э.А. АЛИЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИЧКИ ИШТЕР МИНИСТРЛИГИНИН АКАДЕМИЯСЫ**

Д 12.19.592 Диссертациялык кенеш

Кол жазма укугунда
УДК: 341(043.3)

БЕКБОЕВ АКБАР АСКАРБЕКОВИЧ

**ЭЛ АРАЛЫК ЭКОНОМИКАЛЫК УЮМДАРДАГЫ МАМЛЕКЕТТЕРДИН
МҮЧӨЛҮГҮ (ЕВРАЗИЯЛЫК ЭКОНОМИКАЛЫК БИРИМДИКТИН ЖАНА АНЫН
МҮЧӨ-МАМЛЕКЕТТЕРИНИН БҮТКҮЛ ДҮЙНӨЛҮК СООДА УЮМУНДА
КАТЫШУУСУНУН МИСАЛЫНДА)**

12.00.10 – эл аралык укук, европалык укук

юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек-2021

Иш Россия Федерациясынын тышкы иштер министрлигинин Дипломатиялык академиясынын Эл аралык укук кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчиси: Комендантов Сергей Васильевич,
юридика илимдеринин кандидаты,
Россия Федерациясынын тышкы иштер Министрлигинин
Дипломатиялык академиясынын Эл аралык укук
кафедрасынын доценти

Расмий оппоненттер: Муратбекова Салтанат Муратбековна,
юридика илимдеринин доктору, доцент,
Кыргыз мамлекеттик юридикалык университетинин
Конституциялык жана муниципалдык укук кафедрасынын
доценти

Мамытова Анда Токтокучүковна,
юридика илимдеринин кандидаты,
генерал-лейтенант Дж.Асанкулов атындагы коомдук
фондтун юристи

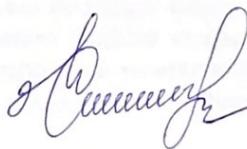
Жетектөөчү мекеме: аль-Фараби атындагы Казак улуттук университетинин
юридикалык кафедрасы, дареги: Алмата ш. Аль-Фараби пр.
71.

Диссертация 2021-жылдын 29-июнда саат 10.00до Кыргыз мамлекеттик юридикалык университетинин жана Милициянын генерал-майору Э.А.Алиев атындагы Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин академиясынын алдында юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча түзүлгөн Д 12.19.592 диссертациялык кеңештин отурумунда корголот. Дареги: Бишкек шаары, Чүй пр., 180 а. конференц-зал (ауд. 412).

Диссертация менен Кыргыз мамлекеттик юридикалык университеттин дареги: 720001, Бишкек ш., Чүй пр. 180а жана Милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы КР Ички иштер министрлигинин академиясынын дареги: 720083, Бишкек ш., Ч.Валиханов көч. 1а илимий китепканаларынан, ошондой эле диссертациялык кеңештин <http://www.ksla.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2021-жылдын «28»майында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, ю.и.к.

Анаркулова Э.С.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу. Дүйнө жүзү бир жагынан экономикалык ааламдашуунун процесстеринин таасирин, ал эми экинчи жагынан – регионалдык экономикалык бирикмелер күчөп, соода-экономикалык кызматташтык маселелерин укуктук жөнгө салууну регионалдаштырууну туюп-сезген шарттарда аталган процесстердин өнүгүү стратегиясын андап билүү, келе жаткан өзгөрүүлөрдү алдын ала көрө билүү жана болуп жаткан окуяларга мамлекеттер менен эл аралык уюмдардын реакциясын талдоого алуу өзгөчө мааниге ээ.

Евразия да бул өнүгүтө четте калган жок. Эркин соода-сатык зонасынан, бажы союзун түзүүдөн жана жеке экономикалык мейкиндикти калыптандыруудан башталган интеграциялык жолду басып өтүү менен Россия, Беларусия жана Казахстан 2014-жылдын 29-майында 2015-жылдын 1-январында күчүнө кирген Евразиялык экономикалык биримдик туурасындагы Келишимге кол коюшкан. Түзүлгөн Евразиялык экономикалык биримдик – эл аралык укуктун туунду субъектиси болуп эсептелип, башкаруу органдарынын жана чечимдерди кабыл алуунун жеке системасына ээ болгон регионалдык экономикалык интеграциянын эл аралык уюму.

Регионалдык эл аралык экономикалык интеграция жеке экономикалык жана укуктук мейкиндикти түзүүгө жана натыйжасында регионалдык аралык денгээлдеги ЕАЭБ мүчө-мамлекеттеринин улуттук кызыкчылыктарын кыйла натыйжалуу ишке ашырууга, андан тышкары эконимкалык жана саясий байланыштарды бекемдөөгө эле алып келбестен, ЕАЭБтин алкагында 4 экономикалык эркиндикти жүзөгө ашыруунун укуктук режимдерин гармониялаштырууну жана унификациялоону шарттоого алып келет.

Регионалдык кызматташтык туурасындагы көз караштардын өнүгүүсүнө эл аралык укук илими өзүнүн салымын кошкон. Эл аралык юристер интеграциялык процесстердин укуктук формаларына көңүл бурушат [Эл аралык укуктун курсу. 7 т. V. 7. Азыркы дүйнөдөгү интеграциялык процесстердин эл аралык укуктук формалары. Бардин, СЛ. Войтович, Ю.М. Колосов ж.б. - М.: Наука, 1993. - С. 20-26.]. Алардын ичинде эл аралык-укуктук теория салттуу (келишим жана эл аралык-укуктук адат) жана уюштуруучулук (эл аралык уюмдар менен институтциялар) формаларын бөлүп көрсөтөт. Ушуга байланыштуу регионалдык эл аралык уюм интеграциянын укуктук формасы жана мамлекеттердин экономикалык кызыкчылыктарынын биригүүсүнүн ыкмасы катары каралат.

Ошону менен бирге, тажрыйба көрсөтүп тургандай, ар кыл эл аралык уюмдардын регионалдык кызматташтык процесстериндеги катышуу денгээли ар түрдүү: бир түзүмдөр эл аралык кооперацияны активдүү өнүктүрүп, келечекте ар тараптуу карым-катнаштардын жаны сапатына () өтүүгө жөндөмдүү келише, башкалары болсо “жарым-жартылай ажыроо мезгилин” башынан өткөрүшүп, өзүлөрүнүн мүчө-мамлекеттеринин тирешүүсү үчүн аянтчага айланышат; үчүнчүлөрү, белгилүү бир натыйжага жетүү менен өзүнүн күч-аракетин сонуна чейин ишке ашырбастан жеткен денгээлинде токтоп калышат. Диссертациялык иште каралган ЕАЭБдин 5 мүчөсүнүн төртөөсүнүн Бүткүл Дүйнөлүк соода уюмуна (ДСУ) бир эле мезгилде катышкан мамлекеттердин Евразия экономикалык бирлигине мүчө болуу көйгөйү биринчи типтеги эл аралык ассоциацияларга таандык: ал жигердүү өнүгүп жатат жана экономикалык кызматташтык мамлекеттеринин андан ары өсүшү менен айрым укуктук режимдерди шайкеш келтирүү / унификациялоо мүмкүнчүлүктөрүн сактап калууда.

Бүгүнкү күндө ЕАЭБнин курамына Россия, Казакстан, Беларуссия, Армения жана Кыргызстан кирет. ЕАЭБ Евразия экономикалык шериктештигинин (ЕврАзЭС) Бажы биримдигинин жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин укуктук базасында катышуучу өлкөлөрдүн экономикасын чыңдоо жана “бири-бири менен жакындашуу”, экономиканын модернизациясы жана дүйнөлүк рынокко катышкан өлкөлөрдүн

атаандаштыкка болгон жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу максатында түзүлгөн. ЕАЭБ өлкөлөрү жакынкы жылдары экономикалык интеграцияны улантууну пландаштырууда. ЕАЭБ постсоветтик мейкиндикте дагы, ошондой эле “алыскы чет өлкөлөрдүн” мамлекеттери тарабынан да суроо-талапка ээ (мисалы, ЕАЭБдин жана анын мүчө-мамлекеттеринин Вьетнам жана Иран менен, узак мөөнөттүү мезгилде - Сербия менен ЭСА жөнүндө келишим, Израиль, Индия, Египет, Сингапур), анткени ал ири мамлекеттердин саясий, экономикалык, аскердик, маданий жана демографиялык шарттарда жакындашуусун камсыз кылат, анткени бул аймактын интеграциясынын уюштуруучулук жана укуктук формасы болуп саналат, ага акыркы жылдары өзгөчө кызыгуу пайда болгон. Демек, ЕАЭБдин мыйзамдарына байланыштуу көптөгөн изилдөөлөр эл аралык уюмдун учурдагы актуалдуулугуна байланыштуу олуттуу мааниге ээ.

Албетте, ЕАЭБдин кеңейишин, анын ичинде укуктук мүнөздөгү көйгөйлөрдү чечүү менен коштолуусу абзел, ага ылайык, кызыкдар өлкөлөрдүн уюмдун өзүнө зыян келтирбестен ЕАЭБге кирүүсүнө мүмкүндүк берген параметрлерди иштеп чыгуу ЕАЭБге мүчө болуу критерийлерин, ошондой эле жаны мамлекеттерди бириктирүүнүн кылдат механизмдин иштеп чыгууга шарт түзөт. Критерийлерди иштеп чыгуу жана мүчөлүк принцибин тактоо, биринчиден, талапкерлердин ЕАЭБге кириши үчүн - юридикалык колдонмо катары, алардын ассоциацияга кирүүсүнө мүмкүндүк берет; экинчиден, катышуучу мамлекеттерге - талапкер мамлекеттердин мүчөлүгүнө даярдык деңгээлин объективдүү баалоо үчүн негиз; үчүнчүдөн, ЕАЭБ өзү - анын туруктуулугун сактоонун кепилдиги катары зарыл. Акыркы учурда, мүчөлүк критерийлер, мисалы, эл аралык уюмдардын мыйзамдарынын белгилүү поляк теоретиги жазгандай, катышуучулардын курамын кеңейтүү жана анын туруктуулугун камсыз кылуу каалоосу менен кеңейүү муктаждыктарынын ортосундагы дуализмди жоюу максатында иштелип чыккан. В.Моравецкий: “Эл аралык уюм өз мүчөлөрүнүн салыштырмалуу көзкарандысыз курамын сактоого умтулат. Мүчөлөрдүн курамы уюмдун саясий мүнөзүн аныктайт. Уюмдун ичиндеги саясий күчтөрдүн тегизделиши курамга жараша болот. Ошондуктан, уюмга мүчө мамлекеттер анын курамын көзөмөлдөө мүмкүнчүлүгүнө жана айрыкча жаңы мүчөлөрдү кабыл алууга өзгөчө маани беришет.

Ошентип, диссертациялык изилдөөнүн темасы, анын катышуучуларынын көпчүлүгү Дүйнөлүк соода уюмунун мүчөсү болгонуна карабастан, ЕАЭБ мамлекеттеринин мүчөлүгүнө байланыштуу маселени талдоо зарылдыгы боюнча дагы өзгөчө актуалдуулукка ээ болот.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери:

Иштин максаты төмөнкүдө турат:

- эл аралык өкмөттөр аралык уюмдарга мүчөлүк критерийлер категориясы боюнча эл аралык укуктук изилдөөлөрдү жүргүзүүдө жана ЕАЭБге мүчө болуу критерийлеринин натыйжаларын эске алуу менен кийинки талдоодо.

Коюлган максатка жетүүдө төмөнкү милдеттерди чечүү жолу менен жүзөгө ашырылат:

- алдыңкы эл аралык өкмөттөр аралык уюмдардын жаңы мүчөлөрдүн кириши менен алардын кеңейиши боюнча тажрыйбасы менен мыйзамдык базасын изилдөө;

- эл аралык уюмдардын мүчөлөрүнө коюлган талаптардын тутумуна “мүчөлүк критерийлери” категориясын бөлүштүрүү, алардын мүнөздөмөлөрүн, түрлөрүн жана маанисин изилдөө;

- "мүчөлүк критерийлеринен" мүчөлүк тутумунун экинчи деңгээлиндеги "мүчөлүк стандарттарын" чыгарып, аларга так аныктама берсиз;

- мүчөлүк системасында мүчөлүк критерийлеринен жана стандарттарынан келип чыккан жеке-топтук рецепттерди бөлүштүрүү, аларга карама-каршы келбейт жана эл

аралык уюмга кирүүгө байланыштуу айрым мамлекеттердин же алардын топторунун ишин жөнгө салууга багытталган;

- жаңы мүчөлөрдү кабыл алуу, ошондой эле мүчөлүк укуктарын токтото туруу, Биримдиктен чыгуу жаатында ЕАЭБдин ченемдик укуктук базасына эл аралык укуктук баа берүү;

- ЕАЭБ практикасына байланыштуу "мүчөлүк критерийлери" категориясын карап чыгуу;

- Жогоруда айтылгандардын негизинде, ЕАЭБдин кеңейишине байланыштуу мамилелерди эл аралык укуктук жөнгө салуунун көйгөйлөрүн аныктоо, Биримдикке жана ДСУга бир эле мезгилде мүчө болуу маселесине байланыштуу документтердин негизги жоболорун өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн илимий жанылыгы:

Диссертация - Биримдиктин ишмердүүлүгүн илимий-укуктук жактан түшүнүүгө жасалган алгачкы аракеттердин бири. Автордун изилдөөсүнүн илимий жаңылыгы төмөнкүлөрдө турат: 1) Евразиялык интеграциянын өнүгүшүнүн мезгилдүүлүгү сунуш кылынды, Биримдиктин түзүлүш этаптары каралат; 2) ЕАЭБдин институционалдык структурасына талдоо жүргүзүлдү, аны андан ары өркүндөтүү маселелери көтөрүлдү: ЕЭКтин компетенциясын кеңейтүү; 3) ЕАЭБдин учурдагы көйгөйлөрү белгиленди, анын чечилиши Биримдиктин укуктук базасын андан ары өркүндөтүүгө байланыштуу: ЕАЭБге мүчө болуу критерийлерин көрсөтүү көйгөйү, ЕАЭБ аймагын аныктоо көйгөйү, ЕАЭБдин өз ара аракети ДСУга мүчө болууга тийиш болгон катышуучулар; 4) Илимий жүгүртүүгө киргизүү үчүн "мүчөлүк белгилери тутумунун" компоненттери катарында "мүчөлүк критерийи", "мүчөлүк стандарты" жана "жеке-топтук мүчөлүк рецепттери" деген терминдер сунушталды, ушул категорияларга укуктук талдоо жүргүзүлдү, алардын белгилери түзүлүп, иерархиясы жана түрлөрү сунушталды; 5) ЕАЭБге мүчө болуу критерийлеринин мазмуну: субъекттин критерийи, регионалдык, географиялык жана максаттар менен принциптерге жооп берүү критерийи ачыкка чыгарылды. Кемчиликтер каралып, ЕАЭБге мүчөлүк белгилеринин тутумун өркүндөтүү боюнча сунуштар иштелип чыкты.

Изилдөөнүн практикалык мааниси:

Изилдөөнүн практикалык мааниси анын натыйжаларын ЕАЭБдин кеңейишинин прикладдык милдеттерин чечүүдө колдонуу мүмкүнчүлүктөрүндө турат.

Изилдөөнүн материалдары жогорку окуу жайларындагы окуу процессинде лекцияларды окууда, семинарларды өткөрүүдө, ошондой эле эл аралык өкмөттөр аралык уюмдарга байланыштуу бөлүгүндө эл аралык коомдук укук боюнча окуу-методикалык колдонмолорду даярдоодо колдонулушу мүмкүн.

Диссертациянын коргоого сунушталуучу негизги жоболору:

1. Өкмөттөр аралык алдыңкы эл аралык уюмдардын (БУУ, ЕС, КМШ, ШКУ ж.б.) мыйзамдык базасын жана практикасын талдоо көрсөткөндөй: илимий максаттар үчүн эл аралык уюмдардын мүчө-мамлекеттери жана мүчөлүккө талапкер мамлекеттер тарабынан аткарылышы керек болгон белгилердин жыйындысы эл аралык уюмдарда бирдиктүү тутум деп эсептөө максатка ылайыктуу. Мүчөлүк белгилеринин мындай тутуму үч структуралык элементти камтыйт: критерийлер, стандарттар жана жеке-топтук рецепттер (сунуштар). Белгиленген элементтер иерархиялык мамиледе: системанын биринчи деңгээли уюмдун максаттарына жана принциптерине дал келген критерийлер менен түзүлөт; экинчиси - стандарттар (критерийлерден келип чыккан); үчүнчүсү - жеке-топтук рецепттер (критерийлерден жана стандарттардан).

2. Мүчөлүк критерийлери - бул эл аралык укуктук көрсөткүчтөр, 1) талапкерлер мамлекеттер жана эл аралык уюмдун мүчө мамлекеттери милдеттүү түрдө аткарууга тийиш; 2) саясий талаптарды өзүм билемдик менен толуктоо мүмкүнчүлүгү жок уюштуруучу актыларда бекитилген; 3) кыйла жалпы түрдө түзүлгөн жана тараптарга

коюлган бардык талаптардын концентрацияланган билдирүүсүн чагылдырган; 4) ассоциациянын максаттарына, милдеттерине жана принциптерине ылайык келген; 5) ошондой эле кабыл алуу жана уюмдан чыгаруу шарттарын аныктоочу шарттар мүчөлүктү токтото туруу жана жоготуу.

3. Мүчөлүк стандарттары - бул 1) эл аралык уюмдун мүчөлөрүнө жана мүчөлүккө арыз берген бардык мамлекеттерге бирдей колдонулган эл аралык укуктук мүнөздөмөлөр; 2) критерийлерди көрсөтүүгө жана аларга карама-каршы келбөөгө; 3) уюштуруу актыларынын негизинде кабыл алынган эл аралык уюмдун документтеринде же мүчө мамлекеттердин келишимдеринде белгиленет.

4. Жеке-топтук көрсөтмөлөр 1) мүчөлүк критерийлеринен жана стандарттарынан келип чыккан, аларга каршы келбейт; 2) эл аралык уюмга кирүүгө байланыштуу айрым мамлекеттердин же алардын топторунун ишин жөнгө салууга багытталган;

5. ЕАЭБ туурасындагы келишим Биримдикке мүчөлүк үчүн 3 критерий каралган: 1) субъекттин критерийи; 2) аймактык жана географиялык жана 3) максаттар менен принциптерди кармануунун критерийи. Предметтик критерий эл аралык укуктун кайсы өзгөчө субъектиси эл аралык уюмга мүчө боло алаарын көрсөтөт. ЕАЭБге карата предметтик критерийдин мазмуну ЭАЭБ жөнүндөгү келишимдин 108-беренесине ылайык мамлекеттер гана Биримдиктин мүчөсү болуп саналат. ЕАЭБде болгон формасындагы теманын критерийин такташ керек, ага ылайык Биримдиктин мүчөлөрү ЕАЭБдин бардык мүчөлөрү тарабынан ушундай деп таанылган көзкарандысыз мамлекеттер болушу мүмкүн.

6. Мүчөлүктүн аймактык-географиялык критерийи, мамлекеттин эл аралык уюмга катышуу мүмкүнчүлүгүн анын белгилүү бир географиялык аймакка аймактык таандыктыгын талап кылуу менен чектейт. ЕАЭБ жөнүндө келишим ЕАЭБ аймагындагы мамлекеттердин биримдигине катышуу мүмкүнчүлүгүн караштырат, бирок ал "регион" түшүнүгүн чечмелебейт жана чек араларын тактабайт. "Объективисттик" мамиленин көз карашынан алганда, ЕАЭБ регионун ушул тапта Евразиялык континенттин борбордук бөлүгүндө локалдаштырылган, ЕАЭБдин ишине кызыкдар мамлекеттердин жалпы мейкиндигинде өнүккөн эл аралык мамилелердин тутуму деп аныктоого болот.

7. Максаттар менен принциптерге шайкештиктин критерийи ЕАЭБге мүчө болууга кызыкдар болгон мамлекеттер тарабынан Биримдиктин максаттарын, милдеттерин жана принциптерин таануу зарылдыгы катары каралат. Критерийдин талаптарын эске алуу менен талапкер мамлекет ЕАЭБдин принциптерин карманарын, ЕАЭБдин максаттарына жана милдеттерине жетүүгө даяр экендигин билдирип, мүмкүн болсо, Биримдиктин саясий линиясын анын программалык документтерине кошулуу жолу менен расмий таанышы керек.

Издөнүүчүнүн жеке салымы диссертациянын илимий натыйжалары автор тарабынан жекече алынган. Коргоого чыгарылган негизги жоболор диссертант тарабынан жекече иштелип чыккан. Көп жылдык тажрыйбанын негизинде диссертант негизги жоболорду, корутундуларды калыпка салып, жогоруда көрсөтүлгөн жоболорду ишке ашырууга сунуштамаларды иштеп чыга алды.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробациялоо:

Диссертация Россия Федерациясынын тышкы иштер министрлигинин Дипломатиялык академиясынын жогорку билим берүүнүн Федералдык мамлекеттик бюджеттик билим берүүчүлүк мекемесинин Эл аралык укук кафедрасынын отурумунда талкууга алынып, жактырылган.

Берилген комплекстүү илимий-теоретикалык талдоонун корутундулары Кыргыз Республикасынын ЖАКы тарабынан сунушталган ар кыл илимий мезгилдик басылмаларда жарык көргөн алты эмгекте чагылдырылган.

Андан тышкары, изилдөөнүн материалдары боюнча Бекбоев А.А. «Тезаурусный подход к анализу межгосударственного сотрудничества (в контексте ЕАЭС)»// Трибуна

молодых ученых, рек. Ученым советом АТиСО при ФПК, Бишкек., 2018. 108 б. аттуу китеп жарык көргөн.

Диссертациянын натыйжаларын басылмаларда чагылдыруу толуктугу. Изилдөө учурунда алынган илимий натыйжалар эл аралык илимий-практикалык конференцияларда билдирилди.

Изилдөөнүн структурасы: Диссертация киришүүдөн, 12 бөлүмдү бириктирген үч баптан, корутундудан, библиографиялык тизмеден турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилденип жаткан теманын актуалдуулугу, иштин максаты менен милдеттери, диссертациянын методологиялык жана теоретикалык негизи, илимий жаңылыгы аныкталды, коргоого сунушталган негизги жоболору, диссертациянын теориялык жана практикалык мааниси, ар кыл формалардагы алынган натыйжалардын апробацияланышы көрсөтүлдү.

Диссертациянын 1-бапы «Евразиялык экономикалык биримдиктеги мамлекеттердин мүчөлүгү: тарыхый-теоретикалык жана укуктук аспекти» эки бөлүмдөн туруп, ЕАЭБнын этаптык калыптануусун, интеграциялык процесстерин жана эл аралык уюмдардагы мүчө мамлекеттердин критерийлер маселесин илимий талдоого арналган.

1-баптын 1.1. ЕАЭС мамлекеттеринин мүчөлүгү: мамлекеттер тарабынан “евразиялык интеграция” институттарын калыптандыруунун жаны тарыхы” деген бөлүмүндө автор дүйнөлүк процесстин катышуучулары өзүлөрүнүн эгемендүүлүгүнүн бир бөлүгүн улуттар аралык органдардын пайдасына “алыстатып”, кийинчерээк бирдиктүү интеграцияланган ченемдерди жараткан мамлекеттерди жана башка субъектилердин өз ара аракеттенүүсүнүн жогорку деңгээли катары дүйнөлүк интеграция ыкмасын талдайт. Мамлекеттер аралык деңгээлде интеграция маселеси менен алектенген ата мекендик жана чет элдик авторлордун эмгектерине аналитикалык обзор берилген. Ал эми 2015-жылы Евразия экономикалык биримдигинин түзүлүшүн шарттаган региондордо кызматташтык менен интеграциянын ыкчам калыптанышын эске алганда, автор Биримдиктин калыптануу жана өнүгүү процессин акырындык менен иликтейт. Жогоруда айтылгандардын бардыгын эске алып, автор Союздун эл аралык формация катары калыптануу жана калыптануу этаптарын кененирээк тааныштырат.

Евразиялык экономикалык биримдиктин калыптануусунун башталышы катары 1994-жылдын 29-мартындагы Москвадагы М.В.Ломоносов атындагы университеттин дубалындагы Казахстан Республикасынын Президенти Н.А.Назарбаевдин чыгып сүйлөөсү эсептелген.

Ушуга байланыштуу Россиялык Президент В.В.Путин Петербургда 2016-жылдын 18-июнунда болуп өткөн бүткүл дүйнөлүк экономикалык форумда чыгып суйлоду. Анын пикири боюнча Россия 2011-жылы Казакстан жана Беларуссия менен бирге СССРдин мезгилинен калган кооперативдик мамилелердин тармагын база катары колдонуп, бирдиктүү бажы мейкиндигин түзгөн. Кийинчерээк ЕАЭБ түзүлдү. Мунун баарынын демилгечиси, бул форумга катышкан Казакстандын президенти.Н.А.Назарбаев болгон .

Ошондой эле Лукашенко А.Г. евразиялык интеграция маселелери боюнча сөз сүйлөдү. Анын айтымында, ЕАЭБдин түптөлө баштаган учурун эстесек, анда Назарбаев Н.А., ЕврАзЭСтеги бардык мамилелердин "кыймылдаткычы" болгон.

Көп өтпөй идеялар иш жүзүнө ашты - 2014-жылдын 29-майында Евразия экономикалык биримдигин түзүү жөнүндө Келишимге кол коюлду. Бул Казакстан Республикасынын борбору - Астана шаарында болгон. Андан кийин, ушул кезге чейин жашап келген бир катар постсоветтик өлкөлөрдө бөтөнчөлүктү жеңип чыккандыгын жарыялоого мүмкүн болду. Бүгүн автор бир катар постсоветтик өлкөлөрдүн

кызыкчылыктарынын окшоштугу турган мезгил келгенин белгилейт. Андан дагы, бул кызыкчылыктар чындыгында ишке ашып жатат. ЕАЭБдин алкагында кызмат көрсөтүүлөрдүн, өнүмдөрдүн, жумушчу күчүнүн жана каражаттардын эркин кыймылы кепилденген. Мындан тышкары, бир катар экономикалык тармактарда бирдиктүү макулдашылган саясат бар.

ЕАЭБдин жана КМШнын алкагында кол коюлган келишимдердин (макулдашуулардын) маанилүүлүгүн эске алып, автор Евразия экономикалык биримдигин түзүүнүн институционалдык, ошондой эле укуктук негиздерин изилдөөгө аракет кылат. Ошол эле учурда автор анын калыптануу процесстерин этаптарга шарттуу бөлүштүрүүнү аткарган. Алардын ар биринин өзүнчө өзгөчөлүктөрү бар, мындан тышкары - ар бири өзүнчө бир белгилүү убакыт мезгилинде болуп жаткан интеграциялык процесстердин өзгөчөлүктөрүн чагылдырат.

“ЕАЭС мүчө мамлекеттеринин критерийлери: тажрыйба менен теоретикалык ыкмалардын рецепциясы жана өнүгүүсү” аттуу **1.2. бөлүмү** алдынкы эл аралык өкмөт аралык уюмдардагы мүчөлүктү берүүнү жөнгө салуучу уюштуруучулук актылар менен башка эл аралык-укуктук документтердин жоболорун талдоого алууга арналган. Өз алдынча эл аралык биримке катары ЕАЭС мүчөлүгү туурасында кеп кылуудан мурда автор дегеле эл аралык уюмдардагы мүчөлүк критерийлери өзүнө эмнени камтып турарын, алардын системасы кандай экендигин жана аларды кандайча классификациялоо керек экендигин тактап алуу аракетин көрөт.

Эл аралык уюмга кирүүдө талапкерге койулуучу бардык талаптарды диссертацияда “мүчөлүктүн белгилеринин системасы” деп аталган кандайдыр-бир система катары кароо максатка ылайыктуу. Талаптардын жалпылануу даражасына жараша бул тутумду үч деңгээлге бөлүүгө болот. Чындыгында, мүчөлүк критерийлер, эл аралык уюмдун потенциалдуу же иш жүзүндөгү катышуучусунун жалпыланган белгилери катары, тутумдун биринчи деңгээлин түзөт.

Юридикалык категория катарында эл аралык уюмга мүчөлүк критерийлери төмөнкү белгилер менен мүнөздөлөт.

Биринчиден, көпчүлүк учурларда мүчөлүк критерийлери уюмдардын негизги уюштуруу документтеринде - уставдарда жана келишимдерде бекитилген. Бирок, алар, эреже катары, эң жалпы формада түзүлөт.

Мүчө болуу критерийлери боюнча жоболордун белгисиздиги көбүнчө мурунку СССРдин, анын ичинде КМШнын, Борбордук Азия кызматташтык уюмунун, Демократия жана экономикалык өнүгүү уюмунун - ГУАМдын аймагында түзүлгөн уюмдардын түзүүчү актыларына мүнөздүү. ЕККУ, ЕС жана НАТО баш болгон көптөгөн европалык уюмдардын уюштуруу документтерине мүчө болуу критерийлери боюнча так формулировка жок. Иш жүзүндө, бул мүчөлүк критерийлерди кеңири чечмелөөгө жана эл аралык ассоциацияга кабыл алуу процессинде талапкерге кошумча саясий талаптарды коюуга алып келет. Эмгектин автору эл аралык соттун 1948-жылдын 28-майындагы Консультациялык корутундусуна таянуу менен, мындай "саясий" нормативдик эмес талаптардын жол берилбестигин негиздеп, анда сот талапкерге кошумча саясий талаптарды коюу мүмкүнчүлүгүн четке каккан. БУУнун Уставынын мүчөлүк критерийлеринин "жабык" тизмесинде каралбаган.

Экинчиден, юридикалык көз караштан алганда, мүчөлүк критерийлери эл аралык уюмдун принциптерине жана максаттарына каршы келбестен, негизги документтердин жалпы тутумуна шайкеш келиши керек.

Мисалы, кайсы бир мамлекет үчүн ЕАЭБге барчу жолду ал буга чейин башка мамлекеттер аралык бирикменин мүчөсү деген негизде гана тосуп алса, жол берилбейт деп божомолдоого болот, анткени бул ЕАЭБ жөнүндө келишимге каршы келген.

Акыры, иш "эл аралык уюмга мүчөлүк критерийлерин" жана "эл аралык уюмга мүчөлүккө кабыл алуу шарттарын" толугу менен теңдештирүү туура болбой тургандыгын

далилдейт. Биринчи категория объективдүү түрдө кененирээк жана экинчисин алып салат, анткени мүчөлүк критерийлери ассоциацияга катышам деген мамлекеттерге гана эмес, ошондой эле буга чейин кирген мамлекеттерге да тиешелүү. Талапкерлер дагы, катышуучулар дагы бирдей түрдө уюштуруучу актылардын жалпы талаптарын аткарууга милдеттүү, антпесе, биринчисинин мүчөлүгүнөн баш тартуу керек, ал эми экинчисине карата катышууну токтотуу же уюмдан толук чыгуу жөнүндө маселе көтөрүлөт. Ушул логикадан кийин, талапкерди кабыл алуунун иш жүзүндөгү шарттарынан тышкары, мүчөлүк критерийлери уюмга катышуу шарттарын, мүчөлүктү токтото туруу, мүчөлүктү жоготуу жана уюмдан чыгаруу шарттарын да камтыйт.

Эл аралык уюмдарга мүчөлүк белгилеринин тутумунун экинчи деңгээли “мүчөлүк стандарттары”. Мүчөлүк стандарттары бул мүчөлүк критерийлерин көрсөткөн талаптар. Эл аралык уюмдардын практикасы көрсөткөндөй, жалпы мааниде түзүлгөн критерийлер мүчөлүк маселелерин толук жөнгө салуу үчүн жетишсиз. Мисалы, 1974-жылдагы Ислам Конференциясы Уюмунун Уставы ар кандай ислам мамлекетинин уюмуна кирүү мүмкүнчүлүгүн караштырган. Ошол эле учурда, Устав “исламдык” түшүнүгүн ачып берген эмес. Мүчөлүк параметрлеринин туура эмес белгиленишинен улам, уюмдун мүчөсү макамы бир мезгилде мусулман калкы азчылыкты түзгөн мамлекеттер тарабынан алынган: Камерун - 20%, Малави - 10% жана Уганда - болгону 6% жалпы калктын. Ошол эле учурда, Исламды жактаган адамдардын абсолюттук санында аталган штаттардын баарынан көп жашаган Индия сыяктуу өлкө мүчөлүккө кабыл алынган жок. [Султанов Э.Ш. ИКУ азыркы өнүгүү этабында // Москва эл аралык укук журналы. - 2005. No 1. - С. 85-86.]

Мүчөлүк белгилеринин тутумунун үчүнчү деңгээли жеке талапкерлердин мамлекеттерине же алардын топторуна багытталган милдеттүү жана сунуштоочу жоболор болгон жеке топтук рецепттерден турат. Эл аралык уюмдун кандайдыр бир потенциалдуу же учурдагы мүчөсү үчүн мүчөлүктүн жалпы шарттарын белгилеген критерийлерден жана стандарттардан айырмаланып, жеке-топтук ченемдик укуктук актылар эл аралык ассоциацияга кирген мамлекеттерге багытталган.

Ошентип эл аралык уюмга мүчөлүк белгилеринин тутуму толук форманы алат. Системанын бардык үч деңгээли (критерийлер, стандарттар жана топтун жеке рецепттери) бири-бири менен өз ара аракеттенишет. Төмөнкү деңгээлди түзгөн позициялар жогору турган деңгээлден алынат жана аларга карама-каршы келбеши керек.

Биринчи деңгээлди түзгөн мүчөлүк критерийлери кыйла ар түрдүү. Эл аралык уюмдардын практикасында мүчөлүк критерийлеринин төмөнкүдөй түрлөрү көп кездешет: 1) субъекттин критерийи (кайсы эл аралык мамилелердин субъекттери ассоциацияга мүчө боло аларын аныктайт: мамлекеттер, мамлекетке окшогон түзүлүштөр, көзкарандысыздык үчүн күрөшүп жаткан элдер, башка эл аралык уюмдар, көз карандысыз мамлекеттер болбогон аймактар ж.б.); 2) этномаданий критерий (этностук жактан жакын, ошондой эле тили, маданияты жана дини боюнча мамлекеттердин башын бириктирген уюмдардын негизи: Ислам Конференциясы Уюму, Араб мамлекеттеринин лигасы, Португалия Тилдүү мамлекеттердин жамааты, Француз тилдүү агенттик Мамлекеттер); 3) географиялык критерий (эл аралык уюмдардын, анын ичинде жер шарынын белгилүү бир аймагынын өлкөлөрүнүн негизи: ШКУ, ЕС, НАТО, ДЭУ, ЕККУ, Кариб деңизинин мамлекеттеринин ассоциациясы, Чыгыш Кариб деңизинин мамлекеттеринин уюму, Америка мамлекеттеринин уюму ж.б.); 4) укуктук критерий (жаңы мүчө мамлекеттин эл аралык уюмдун укуктук базасына кошулуу зарылчылыгын билдирет); 5) экономикалык критерий (уюм эл аралык эмгек бөлүштүрүүсүндө ушул сыяктуу функцияны аткарган жана ушул өңүттө экономикалык кызыкчылыктары бар өлкөлөрдү бириктирген жерде: ОПЕК, Эл аралык кофе уюму, Эл аралык чай ассоциациясы, Темир рудаларын экспорттоочу өлкөлөрдүн ассоциациясы, ж.б.); 8) Башка эл аралык уюмга катышуу критерийлери (Эл

аралык Өнүктүрүү Ассоциациясы, Эл аралык Каржы Корпорациясы, МБРР) ж.б. Автор мүчөлүк критерийлеринин ар бир түрүн толук баяндаган.

Эл аралык бирикмелердеги мүчөлүктүн критерийлери туурасындагы маселе өз алдынча илимий милдет катары ата-мекендик эл аралык окумуштуулардын эмгектеринде өзүнчө бөлүнүп, эл аралык уюмдардын укугу жана эл аралык коопсуздук боюнча кыйла кенири изилдөөлөрдүн алкагындагы коштоочу катары каралган эмес. Андай изилдөөлөрдүн ичинде диссертациялык иштин автору Абашидзеин А.Х., Блищенконун И.П., Бекашевдин К.А., Егоровдун С.А., Игнатенконун Г.В., Кашкинанын С.Ю., Капустиндин А. Я., Крыловдун Н.Б., Лукашуканын И.И., Нешатаеванын Т.Н., Поточныйдын М., Солнцеванын М.М., Топорниндин Б.Н., Шавровдун В.Ф., Шибаеванын Е.А., Шумиловдун В.М., Фокеевдин Г.В., Черниченконун С.В., Этиндин Л.М. эмгектерине таянган.

Андан тышкары, көнүл борборуна ЕАЭБ мүчө-өлкөлөрүнүн заманбап авторлорунун эмгектери кабыл алынып, илимий кызыкчылыктар чөйрөлөрүнө Б.И.Борубашовдун, О.Ж. Саматовдун, Ш.М.Омаровдун Евразиялык экономикалык биримдигинин маселелерин талдоо таандык.

Диссертациялык иштин үстүндө иштөөдө Э.Бломфилд, Я.Броунли, В.Моравецкий сыяктуу эл аралык укуктун чет элдик теоретиктердин эмгектери да эске алынды.

2-бап “Евразиялык экономикалык биримдиктин укуктук жана институционалдык (уюштуруучулук) негиздери жана алардын ЕАЭС мүчөлүгүнүн спецификасына тийгизген таасири» деп аталып, эки бөлүмдөн турат.

Аталган бапта азыркы эл аралык укуктун көз карашында Евразиялык экономикалык биримдик туурасындагы (ЕАЭБ) Келишимдин негизги өзгөчөлүктөрү, анын укуктук табияты, евразиялык интеграцияны жөнгө салуудагы орду жана функциялары каралат.

2.1. бөлүм «ЕАЭБ туурасындагы Келишим, Биримдиктин укугу, Биримдиктин алкагындагы эл аралык келишимдер: ЕАЭБ мүчө мамлекеттеринин калыптануусунун укуктук негиздери». Аталган бөлүмдө автор ЕАЭБ жана башка эл аралык келишимдер менен макулдашуулар туурасындагы Келишимдерге укуктук талдоо жүргүзөт.

ЕАЭБ жөнүндөгү келишимди даярдоону РФТА юристтери жүргүзүшкөн. Бул жерде биздин мезгилде иштеп келген ар кандай бирикмелердин тажрыйбасы эске алынды. КМШнын аймагындагы бардык өзгөчөлүктөр эске алынды. Сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүндө көптөгөн пункттар олуттуу өзгөрүлдү. Расмий түрдө кабыл алынган акыркы версия 4 негизги бөлүктү камтыйт: ЕЭКти түзүү; бажы биримдигинин алкагында кызматташуу; жалпы экономикалык чөйрө; ортоңку жана акыркы жоболор. Бул дагы 33 арызды камтышы керек. Долбоорду түзүү учурунда көптөгөн келишимдер тартипке келтириле баштады, ага кол коюу Көзкарандысыз Мамлекеттер Биримдигинин алкагында ж.б. Мурунку документтерге салыштырмалуу, ушул документте болгон бардык жаңы толуктоолорду белгилей кетүү керек.

Келишимдин баштапкы бөлүгүндө 6-беренедө көрсөтүлгөн "Биримдик укугу" деген түшүнүк берилген, бул Россия Федерациясындагы келишимдердин практикасы үчүн кыйла маанилүү. Кошумча орган түзүлүп, ал Өкмөттөр аралык кеңеш деп аталды. Бул 14-17-беренелерде көрсөтүлгөн, ал жерде анын ыйгарым укуктары жана ишмердүүлүгүнүн тартиптери көрсөтүлгөн. 21-беренедө чарбачылык жана экономикалык жактан органдардын өзгөчөлүктөрү көрсөтүлгөн. Ошондой эле Евразия экономикалык комиссиясы бюджетти түзүүгө жооптуу деп айтылат. Ал бюджеттин негизги жоболорунун аткарылышы жөнүндө отчет даярдайт ж.б. Мындан тышкары, комиссия Пр-нын 9-пунктунда көрсөтүлгөндөй, ушул сметанын ресурстарын башкарат. 1. Пр. 3 ЕАЭБ Сотунун макамында иш учурунда эл аралык салттар колдонулгандыгы көрсөтүлгөн. Бул укуктук эреже түрүндө белгиленген жалпы практиканын далилдерине тиешелүү (50-пункт). Ошондой эле, 55-беренедө көрсөтүлгөн, соттун талап кылынган маалыматты сурап

алуу укугун бекемдейт. Сот өз иши жөнүндө отчетту жыл сайын ВЕЭБке берет деп болжолдонууда. Бул 120-пунктта көрсөтүлгөн. Келишим актылардын кененирээк тизмесин камтыйт. Аларга төмөнкүлөр кирет: 2011-жылдагы Келишимде көрсөтүлгөн натыйжалар жана кеңештер; Келишимде көрсөтүлгөн натыйжалар, кеңештер жана чечимдер (Макулдашууга 1-мисал; 13, 29, 43/2 пункттары). Мүчөлөрдүн жана уюмдун компетенттүүлүгүн чектөө идеясы көрсөтүлгөн эмес. Потенциалды кеңейтүү саясаттын түрлөрү менен байланыштуу. Ал жалпы, бекитилген, макулдашылган болушу мүмкүн. Бул сорттор уюмдун документтеринде көрсөтүлгөн көлөмдөрдө жана чектерде көрсөтүлгөн. Башка кырдаалдарда өлкөлөр ырааттуу жана координацияланган саясат жүргүзгүсү келет. Муну менен алар коомдун негизги максаттарын жана принциптерин кабыл алышат.

Келишимдин экинчи бөлүгүндө бир нече өзгөртүүлөр бар. Алар мурунку актылардан бир топ айырмачылыктарды жаратат. Өзгөрүүлөр, биринчиден, кошумча жүктү теңдөө менен өз ара байланыштуу. Бул жүк келишимдин өзүнө жана анын тиркемелерине тиешелүү. 32-беренедө көрсөтүлгөндөй, ББда турган контролдук активдердин тизмеси жаңыртылды. Бажы ишин жалпы жөнгө салуу ЕЭКтин Бажы кодексине, ЕЭКтин компетенциясына кирген документтерге ылайык аныкталат. Ошондой эле тарифтик эмес жөнгө салуу боюнча чаралардын тизмесин камтыйт, ага тыюу салуулар жана чектер, каржылык, каржылык эмес дагы кошулат. 46-беренедө көрсөтүлгөн. Бул жерден экспорттук башкаруу ишине, ошондой эле аскердик продукцияга байланыштуу бөлүм алынып салынды. Жаңы беренелер кошулду, ага 27-беренени кошуу керек. Ошондой эле бул жерде ички сооданы ачып берген 28,29-беренелер да бар. 38-беренедө кызмат көрсөтүүлөрдүн тышкы сатылуусу туурасында айтылат. Маалыматтык кызматташууга байланыштуу пункттар бар. Алардын айрымдары статистика, дары-дармектерди айлантууну көзөмөлдөө, керектөөчүлөрдүн укуктары жана башка тармактарга байланыштуу.

Үчүнчү бөлүгүндө иретке салынган макулдашуулар камтылган. Алар жалпы экономикалык өз ара аракеттенүү үчүн негиз болуп саналат. Ошентип, 13-бөлүм, ошондой эле 14-пр. макроэкономикага байланыштуу мурунку макулдашуунун позицияларын камтыйт. Ал 2010-жылы кабыл алынган. Анда ушул саясатты ишке ашыруу багытын аныктоо милдети коюлган. Жаңы документте мунун бардыгы кененирээк түшүндүрүлөт. Терминдердин кеңири топтому бул жерде баяндалган. Мындан тышкары, бир нече атайын түшүнүктөрдүн чечмелениши бар. Россия Федерациясы газдын ички наркына байланыштуу маалыматтарды берет деп болжолдонууда. Бул өнөктөштөрдүн каржылык жана социалдык өнүгүүсүнүн божомолун түзүүгө жардам берет. 14-бөлүм, ошондой эле аны коштогон 15-пр. бекитилген акча-кредит саясатына тиешелүү. Мурунку 3 келишимдин жоболору ушул жерде кайталанды. Алар 2010 жана 2011-жылдары түзүлгөн. Алардын бири акча-насыя саясатынын макулдашылган принциптерине байланыштуу. Экинчиси - Макулдашууга кирген өлкөлөрдүн ушул сыяктуу саясаты. Үчүнчүсү - эл аралык деңгээлдеги ыйгарым укуктуу органдардын кызматташтыгы. "Интеграцияланган валюта рыногу" деген термин 2006-жылдагы Макулдашуудан алынган. Бул тууралуу 15-пр., 2-пунктта айтылган. Алмашуу курсунун саясаты бөлүмү өзүнчө органда дайындалган. 64-берененин 3-пунктуна ылайык, ага банктардын жетекчилери кирет. Бул органдын иштөө тартиби ЕЭКтин чегинде болгон келишим менен аныкталууга тийиш. 15-бөлүмдө, ошондой эле 16-пр., 2 документке буйрук берилген. Биринчиси, жалпы экономикалык тармакка катышкан өлкөлөрдө кызматтарды сатуу жана инвестициялоо. Документке 2010-жылы кол коюлган. Экинчиси, ЕЭКке мүчө мамлекеттердеги инвестицияларды коргоого жана жайылтууга байланыштуу. Ал 2008-жылы кабыл алынган. Келишим кызматтарды сатуу жана инвестициялык иш-аракеттерди өркүндөтүлгөн башкаруу тутумун сунуш кылат. Айырмачылыктар төмөндө келтирилген: 2010-жылы кабыл алынган Макулдашууда жеткирүүнүн 2 гана ыкмасы (өз аймагында жана чек ара ыкмасы) айтылган, ал эми

Макулдашууда 4 ыкма көрсөтүлгөн (бул 6-пункттун пунктчасында баяндалган) 22); улуттук режимди түзүү, ошондой эле ушул кызматтарга байланыштуу ишканалардын ишмердүүлүгүнүн шарттарын камтыган кызматтарды пайдалануу жана аларды көрсөтүү үчүн жагымдуу шарттар режимин түзүү. Жогоруда аталган эки режим тең кызмат көрсөтүүнүн бардык тармактары үчүн актуалдуу. Чектөөлөр, ошондой эле Макулдашууга тиешелүү болгон горизонталдык чектөөлөрдүн тизмесине киргизилген. Алар жогорку кеңеш тарабынан кабыл алынган улуттук тизмелерден табылышы мүмкүн [99]. Кызматтарды сатууну жана инвестицияларды либералдаштыруунун принциптери бар. Бул принциптерге төмөнкүлөр кирет: ички к Үчүнчү бөлүгүндө буйрук берилген жыйындар камтылган. Алар жалпы экономикалык өз ара аракеттенүү үчүн негиз болуп саналат. Ошентип, 13-бөлүм, ошондой эле 14-пр. Саяктуу эле, макроэкономикага байланыштуу мурунку макулдашуунун позицияларын камтыйт. Ал 2010-жылы кабыл алынган. Анда ушул саясатты ишке ашыруу багытын аныктоо милдети коюлган. Жаңы документте мунун бардыгы кененирээк түшүндүрүлөт. Терминдердин кеңири топтому бул жерде баяндалган. Мындан тышкары, бир нече атайын түшүнүктөрдүн стенограммалары бар. Россия Федерациясы газдын ички наркына байланыштуу маалыматтарды берет деп болжолдонууда. Бул өнөктөштөрдүн каржылык жана социалдык өнүгүүсүнүн божомолун түзүүгө жардам берет. 14-бөлүм, ошондой эле аны коштогон экс.15, бекитилген акча-кредит саясатына тиешелүү. Мурунку 3 келишимдин жоболору ушул жерде кайталанды. Алар 2010 жана 2011-жылдары түзүлгөн. Алардын бири акча-кредит саясатынын макулдашылган принциптерине байланыштуу. Экинчиси - Макулдашууга кирген өлкөлөрдүн ушул саяктуу саясатына. Үчүнчүсү - эл аралык деңгээлдеги ыйгарым укуктуу органдардын кызматташтыгы. "Интеграцияланган валюта рыногу" деген термин 2006-жылдагы Макулдашуудан алынган. Бул тууралуу 15-пр., 2-пунктта айтылган. Алмашуу курсунун саясаты бөлүмү өзүнчө органда дайындалган. 64-берененин 3-пунктуна ылайык, ага банктардын жетекчилери кирет. Бул органдын иштөө тартиби ЕЭКтин чегинде болгон келишим менен аныкталууга тийиш. 15-бөлүмдө, ошондой эле 16-пр., 2 документке буйрук берилген. Биринчиси, жалпы экономикалык тармакка катышкан өлкөлөрдө кызматтарды сатуу жана инвестициялоо. Документке 2010-жылы кол коюлган. Экинчиси, ЕЭКке мүчө мамлекеттердеги инвестицияларды коргоого жана жайылтууга байланыштуу. Ал 2008-жылы кабыл алынган. Келишим кызматтарды сатуу жана инвестициялык иш-аракеттерди өркүндөтүлгөн башкаруу тутумун сунуш кылат. Айырмачылыктар төмөндө келтирилген: 2010-жылы кабыл алынган Макулдашууда жеткирүүнүн 2 гана ыкмасы (өз аймагында жана чек ара ыкмасы) айтылган, ал эми Макулдашууда 4 ыкма көрсөтүлгөн (бул 6-пункттун пунктчасында баяндалган) 22); улуттук режимди түзүү, ошондой эле ушул кызматтарга байланыштуу ишканалардын ишмердүүлүгүнүн шарттарын камтыган кызматтарды пайдалануу жана аларды көрсөтүү үчүн жагымдуу топурак режимин түзүү. Жогоруда аталган эки режим тең кызмат көрсөтүүнүн бардык тармактары үчүн актуалдуу. Чектөөлөр, ошондой эле Макулдашууга тиешелүү болгон горизонталдык чектөөлөрдүн тизмесине киргизилген. Алар жогорку кеңеш тарабынан кабыл алынган улуттук тизмелерден табылышы мүмкүн [99]. Кызматтарды сатууну жана инвестицияларды либералдаштыруунун принциптери бар. Бул принциптерге төмөнкүлөр кирет: ички көзөмөлдү рационалдаштыруу, пропорцияларды тандоо, өз ара пайдалуулук, ырааттуулук, каржылык сарамжалдуулук. Мунун бардыгы 67-беренедө көрсөтүлгөн. Ошол эле учурда, 68-беренедө ыйгарым укуктуу органдардын кызмат көрсөтүүлөрдү сатуу жана инвестициялоо жаатында кызматташуусунун багыттары көрсөтүлгөн. Бул кызмат көрсөтүүгө катышкан адамдар жөнүндө маалымат алуу үчүн суроо-талапты берүү укугун сүрөттөйт. Буга уруксат документтери, ушул саяктуу адамдарга карата колдонулуучу юридикалык жазалар жөнүндө маалымат кирет. Комиссия кызматтарды сатууга жана инвестицияга байланыштуу ЕЭК тутумун түзүүгө көмөктөшүүгө, ошондой эле бул процессте түздөн-түз катышууга укуктуу. Бул жерде кененирээк концептуалдык аппарат

түзүлгөн. 16-тиркеменин 2-бөлүмүндө 27 термин камтылган. Алардын арасында: "алуучу мамлекет", "инвестиция", "уруксат", "уруксат талаптары" жана башкалар бар. Бул жерде Дүйнөлүк Соода Уюмундагыдай эле түшүнүктөр колдонулат. №4 ыкма менен кызмат көрсөткөн кызматкерлерге коюлган чектөө иштей баштады. Бул ыкма уюмдун кызматкерлери башка мамлекетте экендигинен кабар берет. Бул 37-пунктта баяндалган. Биринчи жолу позициялар аныкталган. Алар бир нече өлкөнүн тейлөө рыногун бириктирген жаңы институтту түзүүнү караштырышат. Бул жерде өзгөчө шарт бар. Аны менен, горизонталдык чектер гана активдүү. Ошол эле учурда, улуттук тизмелер актуалдуу эмес. Уруксат маалыматтарды берүүчү катталган өлкөнүн аймагында гана берилет. Ошентип жалпы паспорттун принциби ишке ашат. Катталган адамдын кызматкерлеринин жогорку квалификациясы дагы бекитилген. Жалпы рынок бөлүм тарабынан киргизилген. Аны түзүүнүн тартиби жана мөөнөттөрү ЕЭКтин атайын документтеринде каралган. Мындай документтер эркиндиктерди жана укуктарды кеңейтүү пландары болуп саналат, ал 42-пунктта баяндалган. Кызмат көрсөтүүлөрдү жана инвестицияларды сатуу чөйрөсүндө ЕЭКтин ыйгарым укуктары жок, ал 48-пункт менен тастыкталган. Башка өлкөлөрдүн кызматтарын пайдалануу (49-пункт) күчүнө кирди. Бул жерде дискриминациялык шарт жок кесиптик ишти жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк алуу үчүн тесттерге мүмкүнчүлүк бар.

Ижилдөөнүн объектиси – болуп Евразиялык экономикалык биримдиктеги мүчөлүктү берүү жана сактоо боюнча эл аралык укуктун субъекттери ортосунда калыптанып, эл аралык-укуктук нормалар, андан тышкары ар тараптуу соода тутумунун жана ЕАЭБнин катышуучуларынын БДСУна болгон мүчөлүгүнүн алкагындагы функциялануусу туурасынлагы нормалары менен жөнгө салынган карым-катнаштар эсептелет.

Ижилдөөнүн предмети – катары Евразиялык экономикалык биримдиктеги мүчөлүктү берүү жана сактоо, андан тышкары ар тараптуу соода тутумунун жана ЕАЭБнин БДСУна катышуу мүчөлүгүнүн алкагындагы функциялануусу туурасындагы нормалар маселелерин жөнгө салуучу эл аралык-укуктук нормалардын топтому эсептелет.

Ижилдөөнүн методологиялык негизи болуп формалдык-логикалык, диалектикалык, системалык, салыштырмалуу жана формалдык-юрдикалык эсептелет.

“ЕАЭС органдары жана алардын мүчө мамлекеттер Биримдигине катышуусу: калыптануу эрежелери жана принциптери жана аларды жүзөгө ашыруу маселелери” аттуу 2.2. бөлүм ЕАЭС институционалдык мүнөздөмөлөрүнө арналган.

Бул жагдай фактыга дал келет, .ЕАЭБ жөнүндө келишимдин сегизинчи беренесинин биринчи абзацына ылайык, Биримдикте мамлекеттер аралык аткаруу органдарынын төмөнкү тутуму бар: 1) Жогорку Евразиялык Экономикалык Кеңеш (ЖЕЭК); 2) Евразиялык Өкмөттөр аралык Кеңеш (ЕӨК); 3) Евразия экономикалык комиссиясы (ЕЭК); 4) Евразия экономикалык биримдигинин соту. Жарыяланган өнүгүү стратегиясына ылайык, 2025-жылга чейин дагы бир улуттуктан жогору органды - Евразия Борбордук банкын түзүү пландаштырылууда. Биримдиктин улуттар аралык парламенти же парламенттер аралык ассамблеясы жок, бирок мындай пландар анын концепциясын иштеп чыгууда орун алган, бирок кийин алар катышкан мамлекеттер тарабынан четке кагылган.

Евразия коомчулугунун азыркы институционалдык түзүмү ЕБтин аткаруу органдарынын тутумуна жакын экендигин белгилей кетүү керек. Евразия Борбордук банкы түзүлгөндөн кийин, ушул окшоштук күчөй берет. ЕБтин ишмердүүлүгү жөнүндө келишимдин 13-беренесине ылайык, бул эл аралык уюм төмөнкүдөй институционалдык түзүмгө ээ: 1) Европа парламенти (Европа парламенти); 2) Европа Кеңеши; 3) Кеңеш (ЕК Кеңеши); 4) Европа Комиссиясы (Комиссиясы); 5) Европа Биримдигинин Адилет Соту; 6) Европа Борбордук банкы (ЕСВ); 7) Аудиторлор палатасы (Европа Эсептөө Соту).

Андан ары, автор ЕАЭБдин ар бир аткаруу органынын макамын жана компетенттүүлүгүн кененирээк карап чыгат. ЕАЭБ органдарынын ар биринин

компетенттүүлүгүнө ылайык, аппараттардын иерархиялык модели Биримдик өз ишинде улуттар аралык жана өкмөттөр аралык мамилелерди жүзөгө ашыруучу улут аралык структура экендигин көрсөтөт. Бул тыянак өкмөттөр аралык жана Жогорку Кеңешти кошо алганда, бардык кеңештер өз элдеринин улуттук кызыкчылыктарын коргогон өлкөлөрдүн өкүлдөрүнөн тураарына негизделген. Бирок, коллегиялдуу органга көзкарандысыз иш жүргүзгөн кызмат адамдары гана кирет.

Белгилей кетсек, мындай көз карашты Н.Блок жана Г.Шермерс сыяктуу изилдөөчүлөр бөлүшөт. Эки автор тең Европа Биримдигин улуттуктан жогору турган уюм катарына киргизүү керек деп эсептешет. Алардын позициясынан алганда, бүгүнкү күндө толугу менен улуттан жогору турган аппарат жок. Бирок, Европа Бирлиги улуттар аралык структура эмес, анткени ал авторлор сунуш кылган критерийлерге жооп бербейт. Изилдөөчүлөр өз кезегинде, кандай гана кырдаал болбосун, ЕБтин ченемдик укуктук актыларын бекитүү башка өлкөлөрдүн жалпы позициясынын негизинде гана жүзөгө ашырылат деп эсептешет. Ошол эле учурда, авторлор улуттар аралык уюмдун түшүнүгүн салыштырмалуу гана колдонушат деп ырасташат. Эгер аппарат белгилүү бир критерийлерге жооп берсе, анда ал улуттан жогору болуп чыгышы мүмкүн. Ошентип, ЕАЭБ ишмердүүлүгү улут аралык жана мамлекеттер аралык мамилеге негизделген улуттар аралык аппарат деп жыйынтык чыгарса болот.

Биримдикке өлкөлөрдүн катышуусу жөнүндөгү жоболор. Бүгүнкү күндө ЕАЭБге жаңы мүчөлөр учурдагы Келишимдин 108-беренесинин жана жаңы мүчөлөрдү кабыл алуу эрежелеринин, ошондой эле алардын иш-аракеттерин 2015-жылдын 16-октябрында аяктагандыгынын негизинде кабыл алынат, ага ылайык келишимдин принциптерине жана максаттарына ылайык башка өлкөлөрдөн келген жаңы мүчөлөрдү кабыл алат. Жогорку Евразиялык Кеңеш уюмга жаңы мүчөлөрдү кабыл алуу жөнүндө чечимдерди кызыкдар тараптын расмий билдирүүсүнөн кийин бекитет. Жазуу жүзүндө суроо-талап Жогорку Кеңештин Төрагасына жөнөтүлөт. Ошентип, уюмдун катышуучуларынын санын көбөйтүү эрежелери төмөнкүлөрдү жөнгө салат: а) кызыкдар тараптын Куралдуу Күчтөрдүн төрагасына жиберилген жазуу жүзүндөгү арызын берүү; б) кызыкдар тараптын ЕАЭБ келишиминин негизинде иш алып баруу милдети; в) Жогорку Кеңеш уюмдун жаңы катышуучусун кабыл алуу чечимин бекитет.

Уюмдун жаңы катышуучуларын каттоого байланыштуу келишимдин беренелери жалпы кызмат орундарынан турат, алар атайын актыда дагы көрсөтүлүшү керек. Болбосо, мындай жоболорду иш жүзүндө жүзөгө ашыруу кыйынга турат. Ушуга байланыштуу, уюмдун жаңы катышуучусун бекитүү боюнча чараларды түзүү талап кылынат. Бул үчүн төмөнкү маселелерди натыйжалуу чечүү керек: мисалы, талапкердин саясий багытын, укуктук стандарттарын, талаптарын эске алуу менен анын ылайыктуулугун баалоо тутумун уюштуруу. Демек, ушул иш-чараны өткөрүүнү жөнгө салуучу документтердин бөлүмүндө Бирликке катышууга уруксат берүүгө байланыштуу бардык жоболор камтылган. Ошондой эле, өтүнмө ээси уюмга катышуу каалоосун кантип аткарышы керек деген суроого жооп берүү талап кылынат. Эрежелердин бул бөлүгү бүгүнкү күндө изилдөөчүлөрдүн көңүлүн бурбастан сакталып калууда, анткени негизги маңызын түзгөн укуктук ченемдер процессуалдык багытта айырмаланат. Ошол эле учурда, сапатсыз иштелип чыккан чаралар иш жүзүндө материалдык стандарттарды жүзөгө ашырууга тоскоол болушу мүмкүн экендигин эске алуу керек.

Эл аралык структуранын андан аркы өнүгүшү, чындыгында, анын курамына кимдер кириши мүмкүн экендигин так түшүнмөйүнчө мүмкүн эмес. Ушуга байланыштуу, кийинки маселени чечүү керек, башкача айтканда, кайсы өлкөлөр уюмга катышууга талапкер боло алат, ошондой эле бул учурда кандай сапаттар болушу керек жана кандай шарттар сакталышы керек. Башкача айтканда, Биримдиктин толук кандуу мүчөсү болууга умтулган кызыкдар өлкөлөрдү белгилеген айрым ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу талап кылынат.

Катышуучунун макамын алуу жоболору жөнүндө сөз кылып жатып, саясий компонентке көңүл буруу керек, анткени көпчүлүк учурда ал уюмга кирүү үчүн талапкерлердин шарттарынын маңызын аныктайт. ЕАЭБдин келечектеги мүчөлөрүнө карата бардык талаптарды мыйзам деңгээлинде аныктоо жана бекитүү талап кылынат.

Илимий көз караштан алганда, уюмдун кеңейишин изилдөө эң актуалдуу маселелердин оң чечилишине шарт түзөт. Алдын-ала жыйынтык чыгаралы. ЕАЭБ өз ара аракеттенүү чөйрөсүн кеңейтип, көйгөйлөрдү чечүүнү улантуу менен бирге, бүгүнкү күндө да жигердүү өнүгүүнү улантууда. Эң актуалдуу маселе - бул уюштурууга катышуу. Андан ары өнүктүрүү жана кеңейтүү ЕАЭБге зыянын тийгизбеши керек. Ушуга байланыштуу, ЕАЭБге кирүүнү каалаган өлкө жооп бериши керек болгон критерийлерди так белгилөө талап кылынат.

“Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун эл аралык-укуктук макамы жана БДСУга ЕАЭБ мүчө мамлекеттеринин катышуусу: милдеттеринин “ыңгайлашуу” маселелери ” деп аталган 3-бап сегиз бөлүмдөн турат.

3.1. бөлүм “БДСУнун ишмердүүлүгүнүн нормативдик жана институционалдык негиздерин калыптандыруунун мүнөздүү өзгөчөлүктөрү” деп аталат. Бөлүмдө бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун эл аралык-укуктук нормативдик (*corpus juridicum*) жана институционалдык негиздеринин калыптануу процессинин генезиси изилденип, алардын андан аркы эволюциялык өнүгүүсүн аныктаган тарифтер жана соода (ГАТТ) боюнча Генералдык макулдашуунун функциялануу өзгөчөлүктөрүнүн шартталгандыгы жалпыланат.

ГАТТтын укуктук табиятынын өзгөчөлүктөрүн талдоо менен автор эл аралык укуктук доктринанын окумуштууларынын позициясына кошулат (В.М. Шумилов, И.И. Лукашук, И.В. Зенкин, А.Г. Богатырев жана И.А. Шулятьев ж.б.), алар аны *de facto*, бирок, ошону менен бирге эл аралык укуктук субъекттүүлүккө ээ болуп, эл аралык уюмду түзбөгөн эл аралык келишими катары караган.

Ошол эле учурда, иш ГАТТнын укуктук мүнөзүнүн өзгөчөлүгү аны эл аралык "пара-уюм" (квази-уюм), б.а. "расмий эмес ассоциация, эл аралык уюмга окшош, бирок андай эмес, юридикалык жакка жана мыйзам чыгаруу касиеттерине, ачык институттук сапаттарга ээ эмес".

Бөлүмдө Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун ички уюштуруу түзүмүн, анын ичинде анын өз ара аракеттенүүсүнүн бир катар тышкы уюштуруучулук формаларын түзүүгө жана ченемдик укуктук базанын калыптанышына таасир эткен ГАТТ алкагында иштелип чыккан негизги принциптерди жана механизмдерди ачып берет.

Дүйнөлүк Соода Уюмунун эл аралык укуктук жөнгө салуучу жана институционалдык алкагынын мүнөздөөчү мүнөздөмөсү, экинчи жагынан, анын уюштуруу структурасынын ишинин өзгөчөлүктөрү боюнча ички уюштуруу жана тышкы уюштуруу байланыштары деңгээлинде эл аралык укуктук жөнгө салуу тутумунун полисистемалык мүнөзү менен шартталган алардын татаал-түзүмдүк мүнөзү экендиги далилденди.

3.2. бөлүм “Швейцариядагы Уюмдун ишмердүүлүгүнүн укуктук режимин аныктоо туурасындагы Швейцариялык Конфедерация менен БДСУнун ортосундагы Макулдашуунун мазмуну жана негизги жоболору”

Жогоруда аталган Макулдашууда каралган Бүткүл дүйнөлүк Соода Уюмунун иш-аракетинин укуктук режиминин мазмунун изилдөө, анын татаал мүнөзүн жана өзгөчөлүктөрүн ачып берди, ага төмөнкүлөр кирет: өз ара аракеттенүүнүн мурунку тышкы уюштуруу формаларынын үзгүлтүксүздүгү ГАТТ менен Швейцария Конфедерациясынын ортосунда; БДСУнун эл аралык өкмөттүк аралык уюм катары эл аралык юридикалык инсандыгын жана аракетке жөндөмдүүлүгүн таануу; Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун, анын туруктуу өкүлчүлүктөрүнүн, ошондой эле уюмдун кызмат адамдарынын ишмердүүлүгүнө байланыштуу тийиштүү артыкчылыктарды жана иммунитеттерди берүүнү жөнгө салуу чөйрөсүн кеңейтүү.

“Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун институционалдык курамы: органдардын предметтик жана функционалдык компетенциясы” деген **3.3. бөлүмдө** автор тарабынан Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун органдарынын тутумун алардын уюштуруу биримдигинде иликтеди; ички уюштуруу структурасынын органдарынын шарттуу макамын жана аларды түзүүнүн тартиби ачылып берилди; субъекттердин жана функционалдык компетенттүүлүктүн өзгөчөлүктөрү, органдардын өз ара аракеттенүүсүнүн ички уюштуруучулук жана тышкы уюштуруу деңгээлдери, анын ичинде жол-жобосу, чечим кабыл алуу жол-жобосу; талаш-тартыштарды жөнгө салуу тутуму иликтенди.

Диссертациялык иштин темасы жана алдыга коюлган милдеттердин алкагында, бөлүмдө БДСУнун көп тараптуу келишимдеринин призмасы аркылуу БДСУнун структуралык органдарынын иш-аракеттеринин өзгөчөлүктөрү жана БДСУнун эл аралык укуктун субъектилери, эл аралык соода-экономикалык мамилелердин катышуучулары менен тышкы уюштуруучулук өз ара аракеттенүүсү талданат.

Институционалдык түзүмдүн мазмунун ачып берүү коргоого коюлган “Бүткүл Дүйнөлүк Соода Уюмунун институционалдык негизи” деген түшүнүктү иштеп чыгууга мүмкүндүк берди.

“Эл аралык өкмөт аралык уюмдар менен кызматташтыктын карым-катнаштарын орнотуунун эл аралык-укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү” аттуу **3.4. бөлүм** күчүнө кире элек мамлекеттер менен эл аралык уюмдардын же эл аралык уюмдардын ортосундагы келишимдердин укугу жөнүндө 1986-жылкы Вена конвенциясын изилдөөнү камтыйт. Ошол эле учурда, бөлүмдө ушул Конвенциянын ченемдик жоболорун эл аралык өкмөттөр аралык уюмдардын, анын ичинде БДСУнун укуктук ишмердүүлүгүн изилдөөдө колдонуунун максатка ылайыктуулугун негиздейт.

“Бүткүл дүйнөлүк соода уюму менен эл аралык өкмөт аралык уюмдардын бирдиктүү иш-аракеттеринин уюштуруучулук-укуктук формаларынын жалпы мүнөздөмөсү” аттуу **3.5. бөлүмдө** Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун тутумунун чегинде жана ага кирбеген, универсалдуу, региондук дээрлик бардык ири эл аралык өкмөттөр аралык уюмдар менен өз ара аракеттенүүнү, кызматташтык мамилелерди түзүүнү камтыган ар кандай тышкы уюштуруу кызматташтыгы түзүлгөн.

Бүткүл дүйнөлүк соода уюму менен башка эл аралык өкмөттөр аралык уюмдардын ортосундагы кызматташтык мамилелерди түзүү тажрыйбасын изилдөөнүн негизинде мындай мамилелердин төмөнкү жолдору аныкталды жана талданды: эл аралык келишимди (Agreement) түзүү, өз ара түшүнүшүү жөнүндө меморандумду түзүү (Memorandum of Understanding, MoU), алардын компетенциясынын чегинде иш алып барган эл аралык өкмөттөр аралык уюмдардын жетекчилеринин ортосунда кат алмашуу ж.б.

Дүйнөлүк соода уюму менен эл аралык өкмөттөр аралык уюмдардын ортосундагы кызматташтык мамилелер төмөнкүдөй негизги уюштуруучулук-укуктук формаларда жүзөгө ашырылат: туруктуу байкоочу статусуна бөлүнүп, байкоочу статусун берүү (Байкоочу статусу).) жана атайын байкоочу макамы (Permanent Observer Status); консультациялар; маалымат алмашуу; статистикалык маалыматтарды алмашуу; укуктук жана техникалык жардам көрсөтүү ж.б.

Бүткүл дүйнөлүк соода уюму менен эл аралык өкмөттөр аралык уюмдардын ортосундагы кызматташтык мамилелер төмөнкүдөй негизги уюштуруучулук-укуктук формаларда жүзөгө ашырылат: туруктуу байкоочу макамына бөлүнүп, байкоочу макамын берүү (Observer Status) жана атайын байкоочу макамы (убактылуу hoccer Status); консультациялар; маалымат алмашуу; статистикалык маалыматтарды алмашуу; укуктук жана техникалык жардам көрсөтүү ж.б.

Бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун башкы кеңешинин отурумдарында туруктуу байкоочу макамын алган биринчи эл аралык өкмөттөр аралык уюмдар БУУ тутумунун

адистештирилген мекемелери болгон Эл аралык Валюта Фонду (ЭВФ) жана Эл аралык реконструкция жана өнүктүрүү Банкы экендиги аныкталды,. андан тышкары, мындай макам БУУга, башка адистештирилген мекемелерге (ЮНКТАД, ИМБДУ ж.б.) берилген. Экономикалык Кызматташтык жана Өнүгүү Уюму (OECD) БДСУнун Башкы Кеңешинин отурумдарында туруктуу байкоочу макамына ээ. Кызмат көрсөтүүлөрдүн соодасы жөнүндө Башкы келишимдин (ГАТС) регламенттерине ылайык, БУУга, анын адистештирилген мекемелерине, ошондой эле башка эл аралык өкмөттөр аралык уюмдарга карата колдонулган консультациялар сыяктуу форма колдонулаары аныкталды.

Бүткүл дүйнөлүк соода уюму менен тигил же бул эл аралык өкмөттөр аралык уюмдун ортосундагы өз ара аракеттенүүнүн конкреттүү уюштуруучулук-укуктук формаларын колдонуу жөнүндө чечим БДСУнун башкаруу органдары, ошондой эле ички уюштуруу түзүмүнүн башка органдары тарабынан кабыл алынышы мүмкүн экендиги аныкталды, андыктан мындай чечимдер БДСУнун Башкы Кеңеши тарабынан кийин бекитилүүгө тийиш. Мисал катары, бөлүмдө кызмат көрсөтүү соода кеңеши, интеллектуалдык менчик укуктарынын соода аспектилери боюнча Кеңеш тарабынан кабыл алынган тиешелүү чечимдер каралат.

“Мамлекеттер мүчөлүгү жана БДСУнун бажы биримдиги” аттуу 3.6. бөлүмдө автор мүчөлүк институтун – өкмөт жана улуттар аралык уюмдун башкы өзгөчөлүгүн карайт. Өлкөлөрдүн улуттар аралык уюмдардагы катышуусу алардын улуттар аралык байланыштарынын алкагындагы тыгыз байланышына кепилдик берет. Улуттар аралык уюмдардын мүчөлөрү регионалдык (ЕАЭБ) жана универсалдык маанидеги (БДСУ сыяктуу) болуп бөлүнөт. Аталган талдоо жүргүзүүдө Евразиялык катышуучу өлкөлөрдүн БДСУга карым-катнаштары каралды.

“ЕАЭБ түзүүчү-мамлекеттердин милдеттеринин БДСУна кошулуу шарттарына болгон аккомодациясы” аттуу 3.7. бөлүмдө автор тарабынан ЕАЭБ негиздөөчү-мамлекеттердин милдеттери менен алардын БДСУ түзүү туурасындагы Келишимге кошулуу шарттарынын катышы жүргүзүлөт.

ЕАЭБдин негиздөөчү мамлекеттери катары Россия Федерациясы, Казакстан Республикасы жана Беларусь Республикасы эсептелет. Автор аталган мамлекеттердин БДСУ жана ЕАЭБдин алкагындагы милдеттенмелеринин катышын аныктоо максатында (Беларуссиянын милдеттенмелерин кошпогондо), БДСУ түзүү жөнүндө Келишимге кошулуу процессин талдайт, анын БДСУна кирүүсү боюнча сүйлөшүүлөр процесси аягына чыга элек).

Россия Федерациясына токтолсок, автор Россия Федерациясынын бир тараптуу тутумдук милдеттенмелерин аныктоо үчүн БДСУнун түзүү жөнүндө Макулдашууга кошулуу боюнча жумушчу топтун Отчетунун мазмунун талдап, алардын автордук классификациясын сунуш кылат.

Автор ЕАЭБ өлкөлөрүнүн БДСУга катышуусунан улам, бажы жана тарифтик жөнгө салууну жүзөгө ашырууда көйгөй келип чыкты деген тыянак чыгарат: (1) ЕАЭБдин Бирдиктүү бажы тарифинин ставкасына салыштырмалуу жогору БДСУнун түзүү жөнүндө келишимге кошулганда мамлекеттер тарабынан макулдашылган бажы алымдары; (2) ЕАЭБ мүчө мамлекеттеринин БДСУнун милдеттенмелерине ылайык колдонгон бажы ставкаларынын деңгээли, ошондой эле ар бир мамлекет тарабынан жекече негизде макулдашылгандыктан, бирдиктүү эмес. Мындай кырдаал ЕАЭБдин чегинде бажы жана тарифтик жөнгө салууну жүзөгө ашыруунун бирдиктүү укуктук негизин камсыз кылуу максатында, бажы алымдарынын ставкаларын төмөндөтүү үчүн ЕАЭБдин бажы мыйзамдарын БДСУнун талаптарына ылайык келтирүүнү талап кылат.

“Евразиялык экономикалык биримдик туурасындагы Келишимге кошулган мамлекеттер тарабынан бүткүл дүйнөлүк соода уюмунун алкагында кабыл алынган милдеттенмелердин аккомодация” деген 3.8. болумундо ЕАЭБ туурасындагы

Келишимге кошулган мамлекеттердин БДСУ боюнча милдеттенмелерди аткаруунун өзгөчөлүктөрү аныкталат.

Автор мамлекеттин ЕАЭБге киришинин шарттарынын бири, бажы мыйзамдарына ЕАЭБ өлкөлөрүнүн ортосунда биригишин камсыз кылуу максатында, ага өзгөртүүлөрдү киргизүү чараларын көрүү керектигин белгилейт. Эгерде ЕАЭБге киргенге чейин мамлекет БДСУга мүчө болсо, анда бул процесс татаалдашып кетиши мүмкүн. Бул учурда андан бажы жана тарифтик жөнгө салууну шайкеш келтирүү боюнча кошумча аракеттер талап кылынышы мүмкүн, ал ЕАЭБдин талаптарына ылайык гана эмес, ошондой эле БДСУнун алкагында алган милдеттенмелерин эске алуу менен жүзөгө ашырылышы керек.

Автор буга чейин БДСУга мүчө болуу менен ЕАЭБге кирген Армения Республикасынын жана Кыргыз Республикасынын ЕАЭБ жөнүндө келишимге кошулуусун жөнгө салуучу ченемдик документтерди талдайт. Автор Армения Республикасы менен Кыргыз Республикасынын БДСУ жана ЕАЭБ алкагындагы тарифтик милдеттенмелеринин ортосунда дал келбестик бар, бул БДСУнун алкагында ушул мамлекеттердин тарифтик милдеттенмелерин кайра карап чыгуу жана БДСУна кызыкдар мамлекеттер менен тиешелүү товарларга бажы төлөмдөрүнүн жогорулагандыгы үчүн компенсациялык төлөмдөр боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнү шарттайт. Аталган сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгы ЕАЭБдин бажы мыйзамдарын унификациялоо жана БДСУнун эрежелерине ылайык шайкеш келтирүү маселесин чечүүгө таасирин тийгизери шексиз, бул ЕАЭБ алкагындагы интеграциялык процесстердин өнүгүшүнүн укуктук негизи катары каралышы мүмкүн.

КОРУТУНДУ:

Евразия экономикалык биримдиги эл аралык уюм экендигин эске алуу менен Евразиянын борборунда кеңири аймакты ээлеген белгилүү бир географиялык аймакта иштейт. Бул уюмдун аймакты андан ары өнүктүрүү үчүн өзүнүн артыкчылыктары жана багыттары бар. Ошол эле учурда, башка регионалдык структуралар сыяктуу эле, жаңы мүчөлөрдү тартуудагы кыйынчылыктарды жеңүү боюнча иш алып барат. Уюмдун алдында Тартипти кеңейтүү жана түзүү маселеси турат. Теманы изилдөөнүн айрым натыйжалары практикалык колдонуу үчүн кызыктуу болуп чыгышы мүмкүн.

1. Уюмга кирүүнү каалагандарга коюлган талаптардын толук тизмеси жалпы иерархиялык тутум катары изилдениши керек.

2. Ошол эле учурда, курамына 3 компонент кирген (параметрлер, стандарттар, ошондой эле топторго жана конкреттүү мүчөлөргө рецепттер) диссертацияда сүрөттөлгөн, бир катар артыкчылыктарга ээ. Баарынан мурда, мүчөлүктүн мүнөздөмөлөрүнүн көпчүлүгү ушул жерде камтылгандыгын белгилей кетүү керек. Бул толук сүрөттөлүштү алууга жардам берет. Буга укуктук негизи жок саясий талаптар кирбейт. Ошондой эле универсалдуу тутумдук структура бар экендигин белгилей кетүү керек. Бул аны башка уюмдардын, анын ичинде Евразия экономикалык биримдигинин ишин жайылтууга мүмкүндүк берет. Ар тараптуулук структуралык базанын өзгөчөлүктөрүнүн аркасында жетишилет. Бул жерде уюмдун мүчөсү болушу керек болгон сапаттардын жалпылануу даражасы тандалган. Аларга төмөнкүлөр кирет: тандоонун эң маанилүү критерийлери, так аныкталган стандарттар жана конкреттүү өлкөлөргө же алардын топторуна багытталган предметтик мүнөздөгү рецепттер.

3. Евразия экономикалык биримдигинин алкагында аталган тутумду колдонуп, автор ошол уюмдун мүчөлөрүнө сунуштала турган 3 критерийди бекитүү керек деген жыйынтыкка келген. Аларга төмөнкүлөр кирет: предметтик, аймактык, географиялык жана аткаруучулук. Ушул пункттарды изилдөө аялуу аймактарды аныктоого, ошондой эле жакшыртуу мүмкүнчүлүктөрүн табууга мүмкүндүк берди. Аны үч багытта жүргүзсө болот:

4. Евразия экономикалык биримдигинин уюштуруу документтериндеги мүчөлүк критерийлерине байланыштуу пункттардын өзгөрүшү.

Маселени чечүүнүн пункттарынын бири - бул "субъект" критерийин кошуу. Аталган пунктка ылайык, Евразия экономикалык биримдигинин мүчөсү деп таанылган көзкарандысыз мамлекеттер гана Евразия экономикалык биримдигинин мүчөсү боло алышат.

Максаттардын аткарылышынын критерийлерин жана принциптерге шайкештигин эске алуу менен, Макулдашууда так эместиктердин бар экендигин кошумча белгилөө талап кылынат. Ал талапкерлерге коюлган талаптарды көрсөткөн бөлүктө жайгашкан, ага ылайык Макулдашуунун принциптерин жана ушул биримдиктин алкагында башка келишимдердин позицияларын сактоо керек. Албетте, келишимде ЕАЭБдин принциптери менен максаттары гана көрсөтүлбөйт. Бул жерде дагы башка маанилүү ченемдер бар. Бирок Евразия экономикалык биримдигинин принциптери жана милдеттери Келишимде ар дайым гана көрсөтүлбөй тургандыгын түшүнүү керек. Айрым тиркемеде көрсөтүлгөн жаңы максаттар пайда болушу толук ыктымал. Ушул көз карашты эске алганда, Келишимдин принциптери көрсөтүлгөн, Евразия экономикалык биримдигинин принциптери дайындалган сөздөрдү өзгөртүү толук логикалуу.

Эгерде потенциалдуу мүчөлөрдүн Евразия экономикалык биримдигинин документтеринде көрсөтүлгөн позицияларга шайкеш келүү каалоосунун формалдуу билдирүүсү дагы, ага болгон ички каалоосу дагы бааланса, бул акылга сыярлык нерсе. Ошондой эле, алынган милдеттенмелерди аткаруунун практикалык мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу керек. Бул тенденцияны эл аралык деңгээлде иштеген көптөгөн ассоциациялар улантат. Алардын көпчүлүгү талапкерлердин каалоосун гана эмес, алардын даярдыгын жана мүмкүнчүлүктөрүн да эске алышат. Ошол эле учурда, Евразия экономикалык биримдиги жөнүндөгү келишимде аталган маселе боюнча маалымат жок. Эгер мындай норма Келишимге киргизилген болсо, анда талапкерлердин Евразия экономикалык биримдигине кирүүгө даярдыгын баалоо талабы өзүнчө критерий катары чыгышы мүмкүн экендигин белгилей кетүү керек. Бул талаптар талапкерлердин уюмга кошулуусу, иштеп жаткан мүчөлөрү үчүн дагы абдан маанилүү болушу мүмкүн. Ошондой эле, бул биримдикке кирген өлкөдөгү туруктуулуктун деңгээлин баалоого жардам берет. Ал үчүн бизнес жүргүзүү менен бирге, анын лидерлигинин абийирдүүлүгүнө баа берүү керек. Маанилүү фактор катары өкмөткө деструктивдүү факторлордун ж.б.у.с. тийгизген таасири эсептелет. Аталган критерийдин жоктугу кандайдыр бир деңгээлде келишимде көрсөтүлгөн туура эмес сөздөр менен толтурулат.

5. Евразия экономикалык биримдигинин мүчөлөрү үчүн коюлган критерийлерди тактоо (алардан айрым стандарттарды түзүү).

Уюмдун мүчөлөрүнө коюлган критерийлерди тактоо белгилүү бир стандарттарды иштеп чыгуу аркылуу түзүлөт. Бул талаптар уюштуруу актыларында баяндалган, ал эми стандарттар биримдик органдарынын чечимдеринде көрсөтүлгөн. Учурда Евразия экономикалык биримдигинде мүчөлөргө коюлган талаптарды кеңири сүрөттөгөн стандарттардан боло турган документтер жок. Ошол эле учурда, бул документ милдеттүү болуп саналат. Каралып жаткан стандарттар милдеттүү болуп эсептелет. Каралып жаткан стандарттар кабыл алуу Тартибинин бир бөлүгү болуп калуусу күтүлүүдө.

Ошондой эле, уюмдун максаттарынын критерийин тактоо зарыл. Ал үчүн тутумдун 3 компонентин бөлүп көрсөтүү керек: Евразия экономикалык биримдигинин принциптери, Евразия экономикалык биримдигинин максаттары, Евразия экономикалык биримдигинин программалык актылары. Мунун бардыгы уюмдун саясий багытын чагылдырат.

6. Юридикалык деңгээлдеги бекитүүсүз доктриналык түшүнүк.

Географиялык критерий боюнча доктриналык түшүнүккө муктаждык бар экендигин белгилей кетүү керек. Аталган иште, бул параметрдин маселеси изилденген. Анын негизин Евразия экономикалык биримдигинин "региону" болгон түшүнүк түзөт. Анын

аныктамасы уюмдун курамына кирген мамлекеттердин илимине мүнөздүү болгон региондорго бөлүнүү деген стандарттуу идеяларга негизделген. Автор, каралып жаткан биримдиктин аймагы Евразиянын борбордук бөлүгү менен байланыштуу болушу мүмкүн деп божомолдойт.

7. ЕАЭБдин архитекторлору региондун чектерин мыйзамдуу бекилүүсүн ишке ашырбагандыгын эске алганда, биз ушул категориядагы теориялык изилдөөнү гана колдоно алабыз. Демек, каралып жаткан категорияга өзгөртүүлөрдү сунуштоо мүмкүн эмес. Биримдиктин өнүгүү келечегин бекемдөө маселесине бир жактуу жооп берүү мүмкүн эмес. Буга региондун так белгиленишинен же анын өнүгүү чектеринин кылдат белгиленишинен качуу каалоосу таасир этиши мүмкүн.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫЯЛАНГАН ИЛИМИЙ МАКАЛАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ:

1. **Бекбоев А.А.** Право выхода государств-членов из международных организаций [Текст] / А.А. Бекбоев // Электронное сетевое издание “международный правовой курьер” – Москва, 2019. - №4 – С.1-5. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=41515647>

2. **Бекбоев А.А.** Участие Киргизии в Евразийском экономическом союзе. [Текст] / А.А. Бекбоев // Научно-практический журнал «Наука и бизнес: пути развития» - Тамбов, 2019. - № 5 (95). - С. 135-137. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=38516468>

3. **Бекбоев А.А.** Членство государств в международных организациях. [Текст] / А.А. Бекбоев // Международный правовой курьер – Москва, 2019. - № 1 (30). - С. 30-32. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41478308>

4. **Бекбоев А.А.** Международная экономическая интеграция. [Текст] / А.А. Бекбоев // Журнал «Вестник КРСУ» - 2020. - Том 20, № 11 - С. 81-84. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=44530667>

5. **Бекбоев А.А.** Критерии членства в международных организациях в контексте возможного расширения ЕАЭС. [Текст] / А.А. Бекбоев // Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана» - 2020. - №10 - С. 123-126. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=45616358>

6. **Бекбоев А.А.** Становление Евразийского экономического союза [Текст] / А.А. Бекбоев // Республиканский научно-теоретический журнал «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана» - 2020. - №10 - С. 148-153. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=45616364>

7. **Бекбоев А.А.** Тезаурусный подход к анализу межгосударственного сотрудничества (в контексте ЕАЭС) [Текст] / А.А. Бекбоев // Трибуна молодых ученых. Бишкек, 2018. – 108 стр. URL: https://ebook.atiso.kg/wp-content/uploads/2022/02/%D0%A1%D0%B5% D1% 80%D0%B8%D1%8F%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%B5%D0%BA_%D1%82 %D1%80%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0 D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D1%85.pdf

Бекбоев Акбар Аскарбековичтин 12.00.10 –эл аралык укук, европалык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Эл аралык экономикалык уюмдардагы мамлекеттердин мүчөлүгү (Евразиялык экономикалык биримдиктин жана анын мүчө-мамлекеттеринин бүткүл дүйнөлүк соода уюмунда катышуусунун мисалында)” аттуу темадагы диссертациясына

РЕЗЮМЕ

Негизги сөздөр: Евразиялык экономикалык биримдик, интеграция, Бүткүл дүйнөлүк соода уюму, ааламдашуу, ЕАЭБне кошулуу, Кыргыз Республикасы, КМШ, эки тараптуу соода-сатык, эмгек базары, мүчөлүк, келишим, макулдашуу.

Изилдөөнүн максаты - эл аралык өкмөттөр аралык уюмдарга мүчөлүк критерийлер категориясы боюнча эл аралык укуктук изилдөөлөрдү жүргүзүү.

Изилдөөнүн объектиси – болуп Евразиялык экономикалык биримдиктеги мүчөлүктү берүү жана сактоо боюнча эл аралык укуктун субъекттери ортосунда калыптанып, эл аралык-укуктук нормалар, андан тышкары ар тараптуу соода тутумунун жана ЕАЭБнин катышуучуларынын БДСУна болгон мүчөлүгүнүн алкагындагы функциялануусу туурасынлагы нормалары менен жөнгө салынган карым-катнаштар эсептелет.

Изилдөөнүн предмети – катары Евразиялык экономикалык биримдиктеги мүчөлүктү берүү жана сактоо, андан тышкары ар тараптуу соода тутумунун жана ЕАЭБнин БДСУна катышуу мүчөлүгүнүн алкагындагы функциялануусу туурасындагы нормалар маселелерин жөнгө салуучу эл аралык-укуктук нормалардын топтому эсептелет.

Изилдөөнүн методологиялык негизи болуп формалдык-логикалык, диалектикалык, системалык, салыштырмалуу жана формалдык-юридикалык эсептелет.

Илимий жаңылык Бирликтин уюштуруу актыларындагы кемчиликтерди карап чыгуу жана ЕАЭБге мүчөлүк белгилеринин тутумун өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу

Колдонуу чөйрөсү: Кыргыз Республикасынын укуктук актыларын өркүндөтүү боюнча мыйзам чыгаруучулук ишмердүүлүктө; эл аралык келишимдерде, ЖОЖгу эл аралык укук чөйрөсүндө эл аралык илимий-изилдөөчүлүк жана окутуучулук ишмердүүлүктө.

РЕЗЮМЕ

диссертации Бекбоева Акбара Аскарбековича « Членство государств в международных экономических организациях (на примере Евразийского экономического союза и участия его государств-членов во Всемирной торговой организации » на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.10 – международное право; европейское право

Ключевые слова: Евразийский экономический союз, интеграция, Всемирная торговая организация, глобализация, присоединение к ЕАЭС, Кыргызская Республика, СНГ, взаимная торговля, рынок труда, членство, договор, соглашение.

Цель исследования - в проведении международно-правового исследования категории критериев членства в международных межправительственных организациях.

Объект исследования - являются урегулированные международно-правовыми нормами отношения, складывающиеся между субъектами международного права по поводу предоставления и сохранения членства в Евразийском экономическом союзе, а также нормами о функционировании ЕАЭС в рамках многосторонней торговой системы и членства участников ЕАЭС в ВТО.

Предмет исследования – является комплекс международно-правовых норм, регламентирующих вопросы предоставления и сохранения членства в Евразийском экономическом союзе, а также норм о функционировании ЕАЭС в рамках многосторонней торговой системы и членства участников ЕАЭС в ВТО.

Методологической основой исследования являются формально-логический, диалектический, системный, сравнительный и формально-юридический.

Научная новизна Рассмотрение недостатков в учредительном акте Союза и выработать предложения по совершенствованию системы признаков членства в ЕАЭС

Рекомендации по использованию. Сформулированные в работе выводы и практические рекомендации могут быть использованы: при осуществлении законотворческой деятельности; в учебном процессе.

Область применения: в законотворческой деятельности по совершенствованию правовых актов Кыргызской Республики; в международных договорах; в научно-исследовательской и преподавательской деятельности в сфере международного права в вузах.

RESUME

Bekboev Akbar Askarbekovich's dissertation on "Membership of states in international economic organizations (on the example of the Eurasian Economic Union and the participation of its member states in the World Trade Organization" for the degree of candidate of legal sciences in the specialty 12.00.10 - international law; european law

Key words: Eurasian Economic Union, integration, World Trade Organization, globalization, accession to the EAEU, Kyrgyz Republic, CIS, mutual trade, labor market, membership, contract, agreement.

The purpose of the study is to conduct an international legal study of the category of criteria for membership in international intergovernmental organizations.

The object of the research is the relations regulated by international legal norms that develop between the subjects of international law regarding the granting and maintenance of membership in the Eurasian Economic Union, as well as the norms on the functioning of the EAEU within the framework of the multilateral trading system and membership of the EAEU members in the WTO.

The subject of the research is a set of international legal norms governing the issues of granting and maintaining membership in the Eurasian Economic Union, as well as norms on the functioning of the EAEU within the framework of the multilateral trading system and membership of the EAEU members in the WTO.

The methodological basis of the research is formal-logical, dialectical, systemic, comparative and formal-legal.

Scientific novelty Consideration of shortcomings in the constituent act of the Union and develop proposals for improving the system of signs of membership in the EAEU.

Recommendations for use. The conclusions and practical recommendations formulated in the work can be used: in the implementation of legislative activity; in the educational process.

Scope: in legislative activities to improve the legal acts of the Kyrgyz Republic; in international agreements; in research and teaching activities in the field of international law in universities.

